

Információs kapcsolatok és analógia – egy javaslat

Az analógia relevanciája az utóbbi egy-két évtized során elfogadottá vált a szinkrón nyelveírásban, elsősorban a fonológia és a morfofonológia területén. Mindazonáltal egyelőre nem látszik valódi konszenzus kialakulni abban a kérdésben, hogy milyen módon és formális eszközökkel érdemes megragadni a megfigyelt analógiás hatásokat. Talán a legelterjedtebb megoldás a fonológiai leírásokban általában is igen széles körben használt Optimalitáselmélet (Optimality Theory, OT, Prince and Smolensky 1993) valamely válfajának alkalmazása, de például Albright and Hayes (2003) súlyozott szabályok alkalmazását javasolja erre a célra.

A jelen előadásban egy új formalizmus alkalmazására teszek javaslatot, amely az OT-hez és a szabályokhoz hasonlóan a hagyományos keretekben is kezelhető (morfo)fonológiai szabályosságokat is, valamint a paradigmán belüli analógiás hatásokat is képes kezelni. Az OT-hez hasonlóan ez a rendszer is megszorításokra épít a generálással szemben, azonban az OT-vel szemben egy komoly előnye, hogy a megszorításokat nem kell minden egyes jelenség esetén külön felvenni, hanem megfelelő mennyiségű és megfelelően aprólékos leírású adathalmazból kitanulhatóak.

A rendszer alapkonceptiója és matematikai formalizálása Varasdi (2012)-n alapul, aki mindezt a mechanizmust a progresszív aspektus egy formális szemantikai elemzésére dolgozta ki. A megközelítés konceptuális alapját a kategorizáció fogalma képezi: esetünkben egy paradigma¹ egy cellájába tartozó szó lehetséges alakjaiból választjuk ki azt, amelyre az adott szó és annak részeinek ismert tulajdonságai alapján következtethetünk. (Sok esetben több kategóriába is tartozhat az adott alak, ha tulajdonságai alapján nem egyetlen egyre szűkíthető le a megfelelő kategóriák köre.)

Így például egyetlen eszközzel kezelhetjük Törkenczy et al. (2012) két egymástól független megfigyelését a magyar magánhangzóharmóniával kapcsolatban. Egyrészt észrevették, hogy nem minden BNN típusú, azaz egy hátsó és két neutrális magánhangzót tartalmazó szó lehet ingadozó, azaz vehet fel hátsó és elülső magánhangzót tartalmazó szuffixumot (pl. *alibival*~*alibivel*), hanem amelynek a töve BN típusú, azután csak hátsó magánhangzójú szuffixum következhet (pl. *mardridival*, **madridivel*). Másrészt megfigyelték, hogy bár az ingadozó alakok első és hátsó magánhangzós szuffixumot is felvehetnek, a harmonizáló szuffixumokat követően már kötött az azokat követő szuffixumok magánhangzója elöltség szempontjából, így nem lehetséges az **alibijéval*, **alibijével*. A jelen rendszerben ezek egyazon módszerrel, a rendelkezésre álló információk (azaz hogy milyen kategóriát vesz fel egy BNN típusú szó, egy BN tőtípusú szó, egy +*já*-t tartalmazó szó stb.) konjunkciójával következnek.

Természetesen a javasolt rendszer komoly hiányossága jelen állapotában, hogy nem képes a gradualitást kezelni, amely azonban a súlyozatlan fonológiai szabályokra és az OT eredeti formájára egyaránt igaz volt. További kutatások feladata tehát annak feltárása, hogy a jelen rendszert miképpen lehet képessé tenni a nemdiszkrét jelenségek kezelésére, például az információs kapcsolatok súlyozásával. Azonban már jelen állapotában számos érdekes predikciója van a megközelítésnek, többek között ilyen a célkategóriák lehetséges diszjunkcióinak leszűkítése, az úgynevezett összehasonlítási halmaz fontossága, illetve hogy a Rebrus and Törkenczy (2010)-féle konzervativitási elv következik a rendszerből.

¹A paradigma fogalmát itt igen tágan értelmezem, és lényegében bármilyen, morfoszemantikai jegyben vagy jegyekben közös alakok csoportját értem rajta.

Hivatkozások

- Albright, A. and B. Hayes (2003). Rules vs. analogy in English past tenses: A computational/experimental study. *Cognition* 90(2), 119–161.
- Prince, A. and P. Smolensky (1993). Optimality Theory: Constraint interaction in generative grammar. Technical report, Rutgers University Center for Cognitive Science and Computer Science Department, University of Colorado at Boulder.
- Rebrus, P. and M. Törkenczy (2010). Covert and overt defectiveness in paradigms. In C. Rice and S. Blaho (Eds.), *Modeling Ungrammaticality in Optimality Theory*, Advances in Optimality Theory. London: Equinox Publishing.
- Törkenczy, M., P. Szigetvári, P. Rebrus, and L. Kálmán (2012). Harmony that cannot be represented. In *Approaches to Hungarian: Papers from the 2009 Lund Conference*, Volume 13. John Benjamins. Ms, to appear.
- Varasdi, K. (2012). Mereological characters and progressive accomplishments. Ms.